

Renata Knap

DŁUGOOKRESOWE TENDENCJE CEN ŚWIATOWEGO RYNKU RYBNEGO

Występujące w latach 80. i 90. XX wieku tendencje cen w handlu międzynarodowym charakteryzowały się relatywnym, a nawet bezwzględny spadkiem cen surowców i żywności. Zjawisko „rozwierania się nożyc cen” na niekorzyść dóbr podstawowych uznawano za ogólną, długookresową prawidłowość gospodarki światowej i zarazem przyczynę pogarszania się *terms of trade* krajów rozwijających się. W końcu lat 90. XX wieku zarysowała się jednak nowa tendencja, polegająca na szybszym wzroście cen dóbr podstawowych niż przetworzonych. Zjawisko to, wynikające początkowo głównie ze zwyżki cen ropy naftowej, w następnych latach uległo nasileniu i objęło również artykuły żywnościowe. Notowany w ostatnich kilku latach silny wzrost cen żywności, nazwany agflacją, wywołał poważne zaniepokojenie społeczności międzynarodowej oraz szerokie dyskusje ekonomistów na temat przyczyn i charakteru tego zjawiska.

W kontekście zwiększonego zainteresowania objaśnianiem kształtowania się cen w międzynarodowym handlu żywnością na szczególną uwagę zasługuje rynek produktów rybnych. Ceny artykułów rybnych, w przeciwieństwie do cen większości pozostałych artykułów żywnościowych, wykazywały bowiem już w ostatnich dwóch dekadach ubiegłego wieku relatywny wzrost, a nie spadek.

Celem artykułu jest analiza długookresowych tendencji cen w międzynarodowym handlu produktami rybnymi na tle tendencji cen światowego rynku żywności. W pierwszej części opracowania przeanalizowano ruch średnich cen w całkowitym światowym eksporcie produktów rybnych w latach 1961–2005. W drugiej części

zbadano kształtowanie się w tym samym okresie tendencji cen artykułów rybnych w przekroju poszczególnych grup krajów, a mianowicie w handlu krajów rozwiniętych i rozwijających się.

1. Dynamika cen eksportowych produktów rybnych

Z analizy kształtowania się średniej jednostkowej wartości produktów rybnych w światowym eksporcie (*unit value*) wynika, że w dekadzie lat 60. XX wieku ceny nominalne produktów rybnych były względnie stabilne. W następnym dziesięcioleciu wykazywały natomiast silną tendencję rosnącą i w końcu lat 70. XX wieku kształtowały się na poziomie pięciokrotnie wyższym niż na początku badanego okresu. W pierwszej połowie lat 80. XX wieku dynamika cen omawianych produktów uległa osłabieniu, po czym od 1986 roku do końca lat 90. XX wieku ceny eksportowe artykułów rybnych ponownie wykazywały wysokie tempo wzrostu. Na początku obecnego wieku zaznaczył się spadek dynamiki cen, ale już od 2002 roku średnie ceny produktów rybnych w eksporcie charakteryzowała wyraźna tendencja rosnąca. W latach 1961–2005 średnia cena nominalna tych artykułów wzrosła z około 284 USD do 2536 USD za tonę, czyli aż prawie dziewięciokrotnie (por. tabelę 1).

Tabela 1. Poziom i dynamika cen bieżących^a produktów rybnych w eksporcie i imporcie światowym w okresie 1961–2005 (USD/tonę; %)

Lata	Eksport ^b		Import ^c	
	poziom cen (USD/tonę)	dynamika (1961 = 100) (%)	poziom cen (USD/tonę)	dynamika (1961 = 100) (%)
1	2	3	4	5
1961	283,6	100,0	298,9	100,0
1962	295,5	103,9	315,9	105,7
1964	297,0	104,6	317,1	106,1
1966	341,8	120,4	379,1	126,8
1968	293,4	103,2	328,8	110,0
1970	397,9	140,1	446,2	149,3
1972	507,2	178,5	556,8	186,3
1974	830,8	292,6	932,5	312,0
1976	999,8	352,1	1073,5	359,2
1978	1300,4	457,7	1416,1	473,8
1980	1478,8	520,8	1636,7	547,6
1982	1400,2	493,0	1559,2	521,6

1	2	3	4	5
1984	1300,1	457,7	1482,4	496,0
1986	1503,0	529,2	1762,3	589,6
1988	1884,2	663,4	2196,4	734,8
1990	2095,5	737,7	2290,7	766,4
1992	2265,8	797,9	2578,2	862,6
1994	2093,9	737,3	2371,4	793,4
1996	2281,4	803,2	2563,0	857,5
1998	2286,8	805,3	2494,8	834,7
2000	2105,0	741,2	2303,2	770,6
2001	2052,4	722,5	2176,1	728,0
2002	2139,8	753,5	2232,5	746,9
2003	2279,0	802,5	2401,7	803,5
2004	2424,4	853,5	25590	856,1
2005	2536,0	893,0	2625,0	878,2

^a Unit value.

^b Na bazie fob.

^c Na bazie cif.

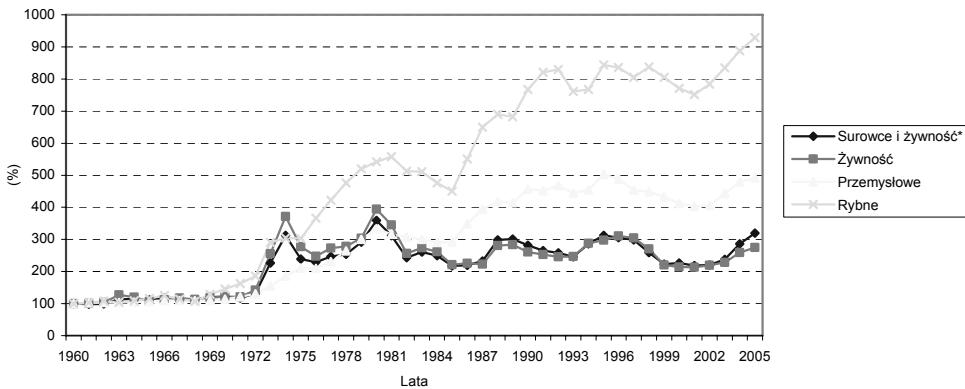
*Źródło: opracowanie własne na podstawie Fishstat Plus:
Universal Software for Statistical Time Series, version 2.3, FAO, Rome 2001.*

Przedstawione tendencje cen światowego rynku rybnego zasługują na szczególną uwagę w kontekście zmian cen w handlu światowym ogółem, a zwłaszcza w handlu artykułami żywnościowymi, do których w statystykach obrotów międzynarodowych zalicza się produkty rybne. Na podstawie porównania kształtowania się nominalnych cen eksportowych artykułów rybnych z tempem wzrostu bieżących cen artykułów żywnościowych ogółem można stwierdzić, że **do połowy lat 70. XX wieku dynamika cen eksportowych tych produktów nie wykazywała większych odchyłeń od tempa wzrostu cen żywności** (por. wykres 1).

W latach 60. XX wieku ceny obu grup towarów były względnie stabilne, podobnie jak ceny wyrobów przetworzonych i handlu światowego ogółem. W następnym dziesięcioleciu ceny żywności i produktów rybnych charakteryzowały się bardzo wysoką dynamiką, znacznie przewyższającą tempo wzrostu cen dóbr przetworzonych. Notowano wówczas bardzo silną inflację o charakterze międzynarodowym, a jednocześnie był to etap określany mianem „kryzysu paliwowego, surowcowego i żywnościowego”. W ogromnej liczbie publikacji na temat przyczyn tego zjawiska

akcentowane są przede wszystkim jakościowe zmiany warunków funkcjonowania gospodarki światowej w postaci wyczerpywania się zasobów naturalnych¹.

Wykres 1. Wskaźniki dynamiki średnich cen eksportowych produktów rybnych (*unit value*) na tle wskaźników dynamiki cen w eksporcie światowym wybranych grup produktów (wskaźniki ONZ)(ceny bieżące; 1960 = 100, %).

* Z wyłączeniem ropy naftowej.

Źródło: *pracowanie własne na podstawie Fishstat...*,
„UNCTAD Commodity Price Bulletin”, <http://stats.unctad.org/prices>.

Od roku 1976 do końca badanego okresu indeks cen produktów rybnych znacznie przewyższał dynamikę cen żywności ogółem. W latach 80. i 90. XX wieku średnie ceny eksportowe artykułów rybnych nadal wykazywały bardzo dynamiczny wzrost, podczas gdy ceny eksportowe żywności charakteryzowała – nawet w ujęciu bezwzględny – tendencja spadkowa. Tempo wzrostu cen w eksporcie produktów rybnych znacznie przewyższało nie tylko dynamikę wzrostu cen żywności ogółem, ale również wskaźnika średnich cen łącznego światowego eksportu, a nawet tempo wzrostu cen wyrobów przemysłowych (por. tabelę 2). Zjawisko to wymaga szczególnego zaakcentowania w świetle długookresowych tendencji cen współczesnego rynku międzynarodowego. W literaturze przeważa bowiem pogląd, że zjawisko pogarszania się relacji cen surowców i żywności do towarów przemysłowych

¹ Por. J. Dudziński, *Rola czynnika pieniężnego w wyznaczaniu tendencji cen handlu międzynarodowego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 417, Szczecin 2006; J. Danielewski, *Ceny surowców w światowym eksporcie w długim okresie (1950–1996)*, IKiCHZ, Warszawa 1998, s. 9.

wych to długookresowa prawidłowość, przerywana tylko czasowo, w wyjątkowych sytuacjach². Proces „rozwierania się nożyc cen” na niekorzyść dóbr podstawowych zastrzył się silnie właśnie w latach 80. i 90. XX wieku. W okresie 1980–1999 ceny wyrobów przemysłu przetwórczego wzrosły bowiem o 30%, podczas gdy surowców i żywności ogółem zmniejszyły się w ujęciu nominalnym o 38%, a samych artykułów żywnościowych – aż o 44%. Średnia cena eksportowa produktów rybnych zwiększyła się natomiast w tym okresie o 49% (por. tabelę 2).

Ukazana odmienność ruchu cen produktów rybnych od ogólnych tendencji światowego handlu, która wystąpiła w latach 80. i 90. XX wieku, wskazuje więc na oddziaływanie w tym okresie specyficznych czynników, które w zasadniczy sposób zmieniły warunki funkcjonowania tego segmentu międzynarodowego rynku żywności, powodując wzrost cen ryb, podczas gdy ceny pozostałych artykułów żywnościowych wykazywały wyraźny spadek bezwzględny.

Na przedstawione ruchy cen nominalnych towarów – w tym produktów rybnych – wpływały w badanym okresie zmiany siły nabywczej dolara amerykańskiego, w którym wyrażane są ceny towarów w handlu światowym. Analiza zmian cen nominalnych utrudnia więc identyfikację bardziej interesujących ruchów cen produktów rybnych. Chodzi tu mianowicie o ruchy cen wynikające z oddziaływania czynników pozapieniężnych, czyli zmian podażowych i/lub popytowych uwarunkowań światowego handlu rybnego³.

W celu dokładniejszego zbadania ruchu cen produktów rybnych wywołanych tymi innymi czynnikami przeanalizowano zmiany cen „oczyszczonych” z inflacji, czyli cen realnych. Ceny realne wyznaczono z zastosowaniem deflatora cen bieżących w postaci indeksu siły nabywczej dolara amerykańskiego dla lat 1961–2005 przy podstawie 1961 = 100. Otrzymane w ten sposób ceny realne są cenami produktów rybnych w dolarach amerykańskich o sile nabywczej z 1961 roku (por. tabelę 3).

² Por. J. Dudziński, *Ceny rynku międzynarodowego. Tendencje i mechanizm*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998, s. 83.

³ Ceny nominalne towarów determinowane są, jak wiadomo, oddziaływaniem dwóch zasadniczych przyczyn: pierwszą z nich jest zmiana warunków podażowych i/lub popytowych na rynku danego dobra (czynnik pozapieniężny), drugą – zmiana siły nabywczej pieniądza, w którym wyrażana jest cena danego towaru (tzw. czynnik pieniężny). Szerzej zob. np. *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin 2007, s. 71–73.

Tabela 2. Wskaźniki dynamiki średnich nominalnych cen eksportowych
wybranych grup towarów w latach 1960–2005 (1980 = 100; %)

Lata	Surowce i żywność ogółem ^{ab}	Ropa naftowa ^a	Wyroby przemysłowe ^a	Żywność ogółem ^a	Produkty rybne ^c
1960	28	6	30	25	18
1962	28	6	31	26	20
1964	32	6	31	31	20
1966	33	6	33	29	23
1968	31	6	33	29	20
1970	34	6	34	31	27
1972	37	8	39	36	34
1974	87	32	56	94	56
1976	64	33	63	63	68
1978	71	37	79	71	88
1980	100	100	100	100	100
1982	68	88	92	65	95
1984	69	80	87	66	88
1986	61	39	105	57	102
1988	83	40	125	71	127
1990	78	62	137	66	142
1992	72	51	140	63	153
1994	80	44	136	73	142
1996	85	58	146	79	154
1998	72	37	135	69	155
2000	63	80	123	54	142
2001	61	69	121	54	139
2002	61	70	122	56	145
2003	66	81	133	58	154
2004	80	106	144	66	164
2005	89	150	147	70	171

^a Wskaźniki ONZ.^b Z wyłączeniem ropy naftowej.^c Wskaźnik *unit value* na podstawie danych FAO.

Źródło: jak pod wykresem 1.

Tabela 3. Poziom i dynamika cen realnych^a produktów rybnych
w światowym eksporcie w okresie 1961–2005 (USD/t; %)

Lata	Cena realna ^a (USD/t)	Dynamika 1960 = 100 (%)	Deflator ^b (%)
1961	283,6	100,0	100
1962	292,5	103,1	99
1964	285,1	100,5	96
1966	314,5	110,9	92
1968	252,3	89,0	86
1970	306,4	108,0	77
1972	365,2	128,8	72
1974	506,8	178,7	61
1976	529,9	186,8	53
1978	598,2	210,9	46
1980	532,4	187,7	36
1982	434,1	153,1	31
1984	377,0	132,9	29
1986	405,8	143,1	27
1988	471,1	166,1	25
1990	482,0	170,0	23
1992	475,8	167,8	21
1994	418,8	147,7	20
1996	433,5	152,9	19
1998	411,6	145,1	18
2000	357,9	126,2	17
2001	348,9	123,0	17
2002	363,8	128,3	17
2003	364,6	128,6	16
2004	387,9	136,8	16
2005	380,4	134,1	15

^a Średnie roczne ceny w USD o sile nabywczej z 1961 roku.

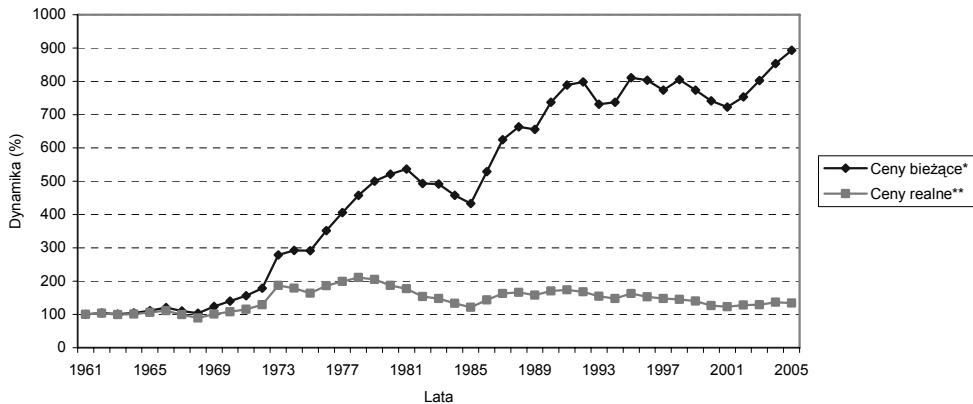
^b Indeks siły nabywczej USD przy podstawie 1961 = 100.

*Źródło: opracowanie własne na podstawie Fishstat...;
CPI Inflation Calculator, http://www.bls.gov/data/inflation_calculator.htm.*

Z porównania kształtowania się indeksów cen nominalnych i cen realnych produktów rybnych w eksporcie światowym wynika, że do początku lat 70. XX wieku ceny w ujęciu realnym, podobnie jak ceny bieżące, nie ulegały większym zmianom (por. wykres 2). Świadczy to występowaniu w latach 60. XX wieku ustabilizowanej relacji między popytem i podażą na międzynarodowym rynku rybnym. Potwierdzają

to analizy rozwoju światowej produkcji i konsumpcji artykułów rybnych, wskazujące, że rosnącemu zapotrzebowaniu na produkty rybne towarzyszył w tym okresie bardzo dynamiczny wzrost ich światowej podaży⁴.

Wykres 2. Dynamika cen bieżących i cen realnych produktów rybnych w eksporcie światowym w latach 1961–2005 (%)

* Średnie roczne ceny w USD o bieżącej sile nabywczej.

** Średnie roczne ceny w USD o sile nabywczej z 1961 roku.

Źródło: jak pod tabelą 1 i 3.

W latach 70. XX wieku ceny realne, tak jak ceny nominalne, wykazywały silną tendencję rosnącą i kształtowały się na poziomie około dwukrotnie wyższym niż w poprzedniej dekadzie (por. wykres 2). Ukazany wcześniej pięciokrotny wzrost cen nominalnych w tym okresie wynikał więc z jednokierunkowego oddziaływania czynnika pieniężnego w postaci spadku siły nabywczej dolara amerykańskiego oraz czynnika pozapieniężnego w postaci zmian uwarunkowań popytowo-podażowych międzynarodowego rynku rybnego.

Zmiana wspomnianych uwarunkowań, powodująca wzrost cen realnych produktów rybnych, polegała na znacznym zwiększeniu się kosztów wydobycia ryb i pogorszeniu się relacji popytowo-podażowych na światowym rynku rybnym. Do głównych czynników **wzrostu kosztów produkcji** w światowym rybołówstwie

⁴ Por. R. Knap, *In the matter of the world's fishery crisis*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 305, Szczecin 2001, s. 164–165.

w tym okresie należały: gwałtowny wzrost cen paliw (kryzys paliwowy lat 70. XX wieku) oraz wprowadzenie wyłącznych stref ekonomicznych i opłat licencyjnych za prawo do połowów. **Pogorszenie się relacji popytowo-podażowych** wynikało natomiast z załamania się dynamiki światowych połowów morskich wskutek nadmiernej eksploatacji zasobów w poprzednich dekadach i wzrostu światowego zapotrzebowania na artykuły rybne. W wielu krajach, głównie wysoko rozwiniętych, wystąpiły trudności z zaspokojeniem rosnącego wewnętrznego zapotrzebowania na produkcję krajową rybołówstwa. Trudności te wynikały z przełowienia zasobów we własnych wodach i rosnących ograniczeń w dostępie do rejonów połowów objętych jurysdykcją innych państw, a ich skutkiem był wzrost światowego popytu importowego na artykuły rybne⁵.

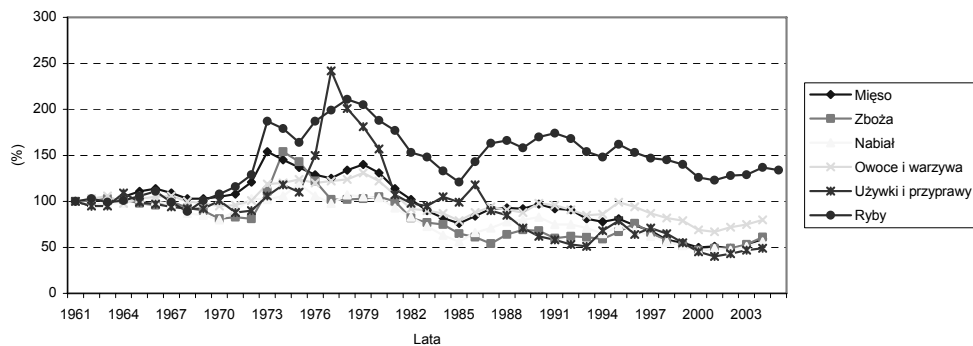
W pierwszej połowie lat 80. XX wieku ceny realne produktów rybnych charakteryzowała tendencja spadkowa. Obniżka cen wiązała się ze spadkiem światowych cen ropy naftowej oraz wzrostem produkcji światowego rybołówstwa. W latach 1986–1992 notowano umiarkowany wzrost cen produktów rybnych w handlu światowym, a w okresie 1993–2001 – ponownie obniżanie się indeksu cen realnych. Od roku 2002 natomiast ceny realne produktów rybnych wykazywały tendencję rosnącą.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w latach 1980–2005 ceny realne produktów rybnych w eksporcie światowym stale kształtowały się na znacznie wyższym poziomie niż w dekadzie lat 60. XX wieku, podczas gdy ceny realne pozostałych grup artykułów żywnościowych, po okresie wzrostu w latach 70. XX wieku, w następnych latach obniżyły się w ujęciu realnym poniżej wartości notowanych na początku badanego okresu. W roku 2004 ceny realne produktów rybnych w eksporcie światowym były wyższe w porównaniu z poziomem z 1961 roku o około 37%, ceny zaś mięsa i jego przetworów, nabiału, zbóż, owoców i warzyw, używek obniżyły się w tym samym okresie o odpowiednio 41, 44, 39, 44, 20 i 51% (por. wykres 3).

Produkty rybne można więc zaliczyć do wyjątkowych pozycji w handlu żywnością, a nawet w handlu światowym ogółem. W przeciwieństwie bowiem do cen eksportowych żywności ogółem, a nawet wyrobów przemysłowych, ceny produktów rybnych były realnie wyższe w okresie 1980–2005 niż w latach 60. XX wieku (por. wykres 4). Ta odmienność kształtowania się tendencji cen realnych produktów rybnych potwierdza występowanie specyficznych uwarunkowań rozwoju światowego handlu rybnego w tym okresie.

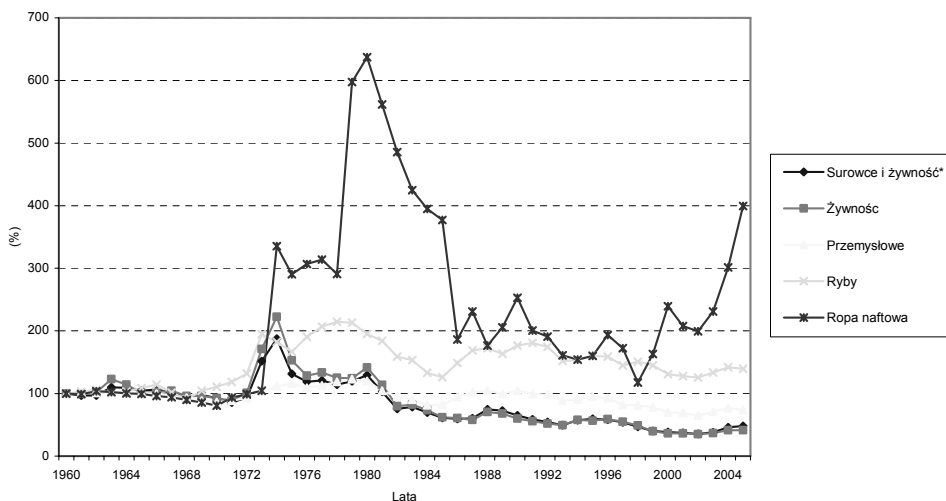
⁵ Por. J. Dudziński, R. Knap, *Skutki międzynarodowych regulacji światowego rybołówstwa*, w: *Globalizacja w gospodarce światowej*, Uniwersytet Gdański, Sopot 2000, s. 60–63.

Wykres 3. Dynamika cen realnych (*unit value* w USD o sile nabywczej z 1961 roku) podstawowych grup artykułów żywnościowych w eksporcie światowym w latach 1961–2005 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAOSTAT. FAO Statistical Database, <http://faostat.fao.org/>; Fishstat...; CPI Inflation Calculator...

Wykres 4. Wskaźniki dynamiki cen realnych wybranych grup produktów w eksporcie światowym w latach 1960–2005 (1960 = 100; %)

* Z wyłączeniem ropy naftowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Fishstat...; UNCTAD Commodity Price Bulletin. <http://stats.unctad.org/prices/>; CPI Inflation Calculator...

2. Relacje cen produktów rybnych w handlu krajów rozwiniętych i rozwijających się

Wśród bardziej szczegółowych zjawisk charakteryzujących ruch cen na międzynarodowym rynku produktów rybnych należy podkreślić **zmiany relacji cen eksportowych państw rozwiniętych do cen eksportowych krajów rozwijających się**. Do połowy lat 70. XX wieku ceny eksportowe krajów rozwijających się kształtowały się stale na poziomie znacznie niższym (średnio o około 45%) niż ceny artykułów rybnych w wywozie państw rozwiniętych gospodarczo. Relacja ta uległa odwróceniu w drugiej połowie lat 70. ubiegłego wieku. W okresie 1975–2002 średnie ceny eksportowe krajów rozwijających się były wyższe od cen uzyskiwanych w eksporcie ryb i produktów rybnych przez państwa rozwinięte gospodarczo o około 5–28% (z wyjątkiem trzech lat: 1991, 1992 i 1999)⁶. W latach 2003–2005 eksportowe *unit value* krajów rozwiniętych, tak jak na początku badanego okresu, osiągały wyższy poziom niż *unit value* w eksporcie krajów rozwijających się (por. tabelę 4).

Tabela 4. Ceny^a w handlu produktami rybnymi krajów rozwiniętych i rozwijających się w okresie 1961–2005 (USD/t)

Lata	Ceny w eksporcie		Ceny w imporcie	
	kraje rozwinięte	kraje rozwijające się	kraje rozwinięte	kraje rozwijające się
1	2	3	4	5
1961	323,0	198,7	291,8	338,0
1962	344,6	208,0	308,6	362,8
1964	343,3	224,2	313,7	339,5
1966	378,8	277,7	385,0	344,1
1968	358,7	209,3	329,2	326,0
1970	466,6	309,3	461,6	362,7
1972	586,7	397,3	587,5	394,8
1974	855,2	782,0	1007,0	594,8
1976	922,6	1164,9	1183,3	648,1
1978	1242,0	1402,4	1589,4	840,0
1980	1409,0	1598,3	1831,1	1041,4
1982	1316,4	1531,4	1819,3	896,4
1984	1139,9	1592,6	1688,4	881,6
1986	1386,2	1680,2	2030,3	958,1
1988	1700,6	2174,8	2600,6	1115,8

⁶ Obliczenia własne na podstawie: *Fishstat...*

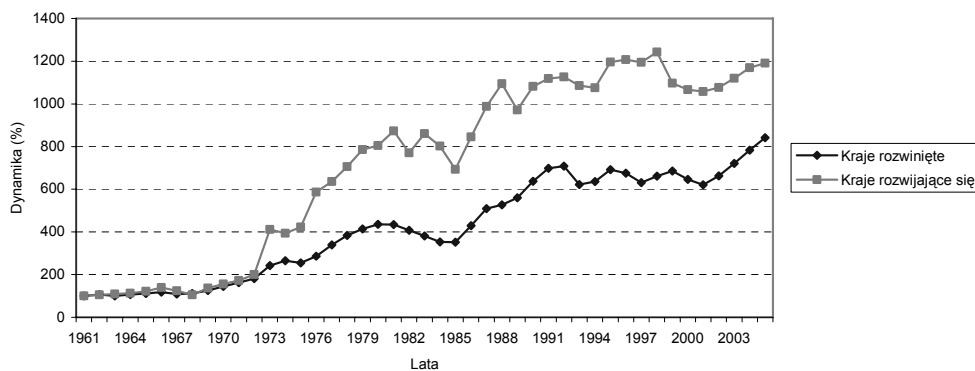
1	2	3	4	5
1990	2056,5	2149,1	2730,4	1110,7
1992	2288,7	2238,3	3163,5	1262,9
1994	2053,3	2136,9	2871,6	1213,4
1996	2180,0	2397,9	3123,3	1348,7
1998	2136,9	2469,3	2938,9	1337,7
2000	2089,4	2120,6	2873,2	1169,0
2001	2004,5	2102,0	2668,6	1183,3
2002	2140,2	2139,4	2739,3	1234,4
2003	2330,1	2226,0	2967,8	1295,4
2004	2528,2	2322,4	3253,6	1341,3
2005	2717,6	2367,1	3389,5	1379,4

^a *Unit value* w ujęciu nominalnym na bazie USD.

Źródło: jak pod tabelą 1.

W całym okresie 1961–2005 obie grupy krajów odnotowały znaczny wzrost średnich cen w eksporcie produktów rybnych, przy czym eksportowe *unit value* krajów rozwiniętych gospodarczo zwiększyło się ponad ośmiokrotnie, a krajów rozwijających się – aż prawie dwunastokrotnie (por. wykres 5).

Wykres 5. Wskaźniki dynamiki średnich cen nominalnych w eksporcie produktów rybnych krajów rozwiniętych gospodarczo i rozwijających się w latach 1961–2005 (1961 = 100; %)

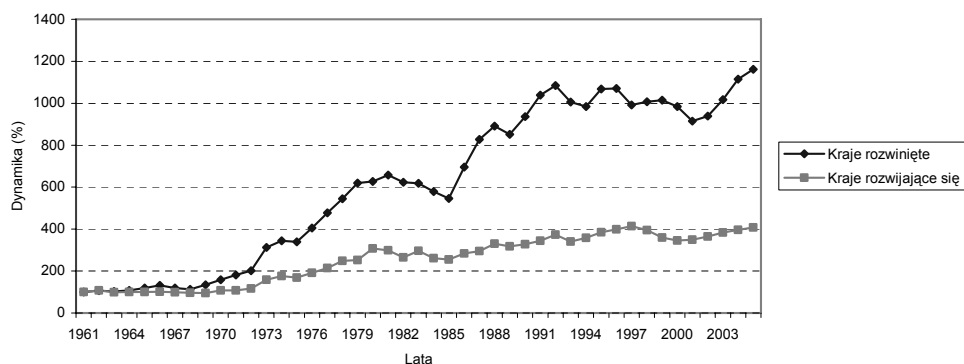

Źródło: jak pod tabelą 1.

Odmienne niż w przypadku eksportu kształtowały się natomiast relacje średnich cen importowych analizowanych grup krajów. Średnie ceny importowe państw

rozwiniętych, do początku lat 70. XX wieku zbliżone do importowych *unit value* krajów rozwijających się, przewyższały w następnych okresach aż dwu-, a nawet trzykrotnie średnie ceny w imporcie artykułów rybnych państw rozwijających się (por. tabelę 4). Te ostatnie zwiększyły się w badanym okresie około czterokrotnie, podczas gdy *unit value* w imporcie państw rozwiniętych wzrosło aż blisko dwunastokrotnie (por. wykres 6).

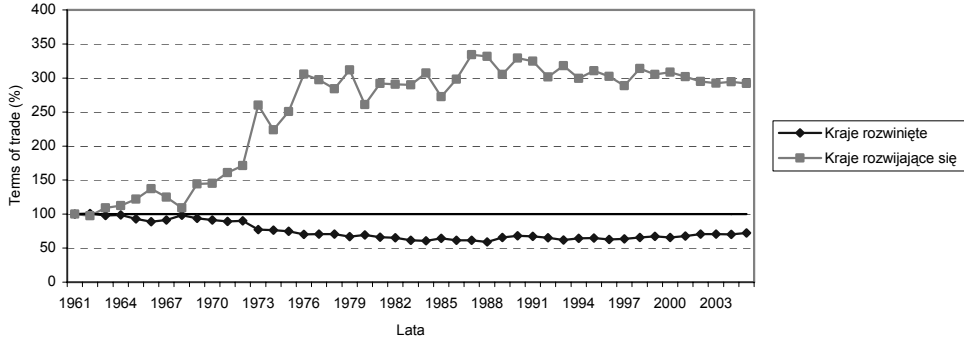
Wykres 6. Wskaźniki dynamiki średnich cen nominalnych w imporcie produktów rybnych krajów rozwiniętych gospodarczo i rozwijających się w latach 1961–2005 (1961 = 100; %)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Przedstawione tendencje zmian cen w eksporcie i imporcie produktów rybnych krajów rozwiniętych i rozwijających się znalazły odzwierciedlenie w kształtowaniu się wskaźników *terms of trade* w handlu artykułami rybnymi omawianych grup krajów. Wartość wskaźnika *terms of trade* krajów rozwijających się po okresie bardzo dynamicznego wzrostu w latach 70. XX wieku w 1979 r. osiągnęła poziom ponad 311%. W następnych latach tempo wzrostu tego wskaźnika uległo osłabieniu, ale w całym okresie 1980–2005 kształtował się on na bardzo wysokim poziomie – 260–334% (por. wykres 7). Kraje rozwinięte odnotowały w latach 1961–2005 pogorszenie się wskaźnika *terms of trade* w obrotach produktami rybnymi. Z wyjątkiem 1962 roku wartość wskaźnika *terms of trade* w handlu rybnym krajów rozwiniętych wynosiła mniej niż 100%, przy czym w latach 60. XX wieku kształtowała się na poziomie około 89–99%, a od połowy lat 70. XX do końca badanego okresu osiągała już tylko 60–72% (por. wykres 7).

Wykres 7. Wskaźniki *terms of trade* w handlu produktami rybnymi krajów rozwiniętych i rozwijających się w latach 1961–2005 (1961 = 100; %)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Przedstawione relacje cen produktów rybnych w handlu krajów rozwiniętych i rozwijających się różnią się znacznie od relacji występujących w obrotach żywnością ogółem analizowanych grup krajów. Odmienności dotyczą przede wszystkim relacji poziomu i dynamiki cen eksportowych produktów rybnych oraz żywności ogółem obu grup krajów.

Kraje rozwinięte aż do połowy lat 80. XX wieku notowały niższe *unit value* w eksporcie żywności niż kraje rozwijające się o około 8–32%, a od 1987 roku do końca badanego okresu eksportowe *unit value* krajów rozwiniętych przewyższało stale ceny w eksporcie żywności krajów rozwijających się, przy czym różnica poziomu cen eksportowych na korzyść krajów rozwiniętych zwiększyła się z 0,3% w 1988 roku do ponad 34% w 2004 roku (por. tabelę 5). Na podstawie porównania danych zawartych w tabelach 4 i 5 można więc stwierdzić, że relacje poziomu cen produktów rybnych w eksporcie państw rozwiniętych i rozwijających się charakteryzowały w okresie 1961–2004 odwrotne tendencje (por. tabele 4 i 5).

Aż do połowy lat 80. XX wieku tempo wzrostu cen żywności w eksporcie omawianych grup krajów było bardzo zbliżone. Natomiast od 1987 roku, odmiennie niż w eksporcie produktów rybnych, wskaźniki dynamiki eksportowych *unit value* krajów rozwiniętych znacznie przewyższały wskaźniki dynamiki cen w eksporcie żywności krajów rozwijających się (por. wykres 8).

Tabela 5. Średnie ceny^a w eksporcie i imporcie żywności krajów rozwiniętych i rozwijających się w okresie 1961–2004 (USD/t)

Lata	Kraje rozwinięte		Kraje rozwijające się	
	<i>unit value</i> w eksporcie	<i>unit value</i> w imporcie	<i>unit value</i> w eksporcie	<i>unit value</i> w imporcie
1961	112,7	140,9	133,4	102,9
1962	115,4	143,6	127,5	105,1
1964	120,9	157,9	145,3	113,5
1966	121,6	153,6	136,9	108,5
1968	126,8	160,9	148,3	111,9
1970	137,1	173,5	155,6	118,0
1972	154,9	192,4	180,7	132,5
1974	263,1	313,8	298,9	261,0
1976	264,0	325,3	332,0	265,0
1978	291,2	396,5	383,5	270,4
1980	357,6	483,3	473,1	335,3
1982	331,0	412,4	370,3	320,5
1984	304,6	410,7	387,0	283,4
1986	341,8	480,4	399,5	261,8
1988	388,7	528,9	387,6	274,8
1990	456,1	591,6	398,7	315,0
1992	477,4	573,6	348,3	305,0
1994	491,5	636,6	408,7	313,5
1996	561,1	704,0	487,4	370,7
1998	502,9	664,2	418,8	326,3
2000	447,0	579,5	372,4	299,3
2001	467,4	576,9	352,7	308,2
2002	476,8	586,2	350,3	297,5
2003	573,2	682,1	371,7	327,6
2004	633,8	767,3	416,8	359,5

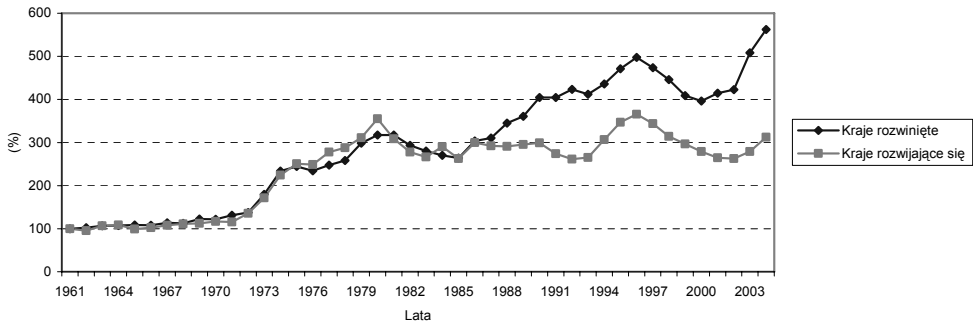
^a *Unit value* w cenach bieżących na bazie USD.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAOSTAT, FAO Statistical Database,
<http://faostat.fao.org/>.

Relacje cen importowych produktów rybnych rozpatrywanych regionów ekonomicznych były natomiast podobne do relacji występujących w ich imporcie żywności ogółem. Ceny żywności w imporcie krajów rozwiniętych gospodarczo przewyższały bowiem w badanym okresie ceny importowe produktów żywnościowych importowanych przez kraje rozwijające się, a od początku dekady lat 80. XX wieku

wykazywały znacznie wyższe tempo wzrostu niż importowe *unit value* krajów rozwijających się (por. tabelę 5).

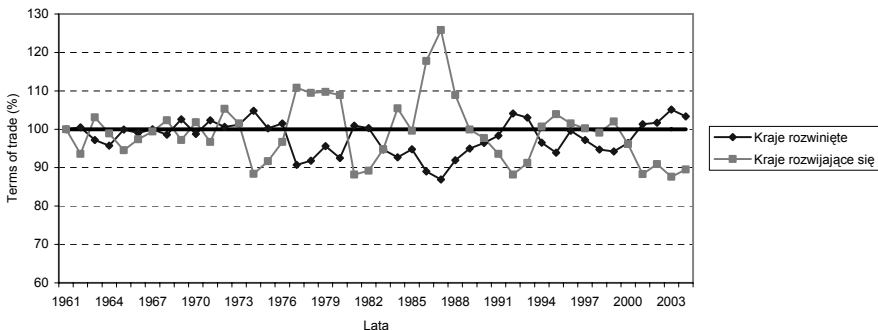
Wykres 8. Wskaźniki dynamiki *unit value* w eksporcie krajów rozwiniętych i rozwijających się w latach 1961–2005 (%)

Źródło: jak pod tabelą 5.

Z porównania kształtowania się wskaźników *terms of trade* w handlu produktami rybnymi i handlu żywnością ogółem analizowanych grup krajów w latach 1961–2004 wynika, że dla krajów rozwijających się *terms of trade* w handlu rybnym kształtował się o wiele korzystniej niż w handlu żywnością, natomiast kraje rozwinięte gospodarczo osiągały znacznie wyższe wartości tego wskaźnika w obrotach żywnością ogółem niż w handlu produktami rybnymi (por. wykresy 7 i 9).

Wykres 9. Wskaźniki *terms of trade* w handlu żywnością krajów rozwiniętych i rozwijających się w latach 1961–2004 (1961 = 100; %)

Źródło: jak pod tabelą 5.

Ukazane tendencje kształtowania się relacji cen produktów rybnych w handlu krajów rozwijających się i krajów rozwiniętych świadczą o odmiennych kierunkach zmian w strukturze asortymentowej obrotów tymi produktami rozpatrywanych grup krajów. Wskazują mianowicie, że w eksporcie krajów rozwijających się znacznie zwiększył się w badanym okresie udział towarów rybnych o wysokiej wartości, w imporcie zaś utrzymywała się przewaga artykułów rybnych o niskiej wartości. W handlu krajów rozwiniętych natomiast wystąpiły odwrotne tendencje⁷.

* * *

Z przeprowadzonej analizy wynika, że od połowy lat 70. XX wieku tendencje cen światowego rynku rybnego znacznie różniły się od ogólnych tendencji cen żywności w handlu międzynarodowym. Odmienność ruchu cen towarów rybnych wyrażała się w badanym okresie w wysokiej dynamice średnich nominalnych cen eksportowych, wzroście cen realnych, wyższych wskaźnikach cen eksportowych krajów rozwijających się niż rozwiniętych, korzystniejszym *terms of trade* krajów rozwijających się niż rozwiniętych. Zjawiska te były wynikiem oddziaływania specyficznych czynników w postaci wyczerpywania się zasobów naturalnych rybołówstwa i zmiany międzynarodowego prawa morza, powodujących wzrost kosztów produkcji w światowym rybołówstwie, oraz pogorszenie relacji popytowo-podażowych na międzynarodowym rynku produktów rybnych, w szczególności w handlu krajów rozwiniętych gospodarczo. Wpływając na możliwości produkcyjne światowego rybołówstwa, czynniki te wywołały **zmianę strukturalnych uwarunkowań funkcjonowania światowej gospodarki rybnej**, a w konsekwencji doprowadziły do ukształtowania się nowych, długookresowych tendencji cen w światowym handlu produktami rybnymi.

W tym kontekście na podkreślenie zasługuje fakt, że w dość powszechnie reprezentowanej w publikacjach opinii niezwykle wysoka dynamika cen żywności notowana w ostatnich latach jest skutkiem działania czynników raczej koniunkturalnych, o krótkotrwałym charakterze. W najbliższym okresie przewiduje się zatem obniżkę cen artykułów żywnościowych i powrót do wcześniejszych, długookresowych tendencji cen w handlu międzynarodowym, a więc do pogorszenia relacji

⁷ Ze względu na ogromne zróżnicowanie asortymentowe produktów rybnych w handlu międzynarodowym szczegółowa analiza struktury rodzajowej eksportu i importu wyróżnionych grup krajów przekracza ramy niniejszego opracowania.

cen żywności⁸. W takim przypadku produkty rybne nadal będą wyjątkową wśród artykułów żywnościowych pozycją towarową, odznaczającą się szczególnie wysoką dynamiką cen.

LONG-TERM PRICE TRENDS ON THE WORLD SEAFOOD MARKET

Summary

The article presents an analysis of main trends in prices on the world seafood market over the years 1961–2005. It shows that as from middle 1970ies price trends on the market were significantly different to those of general price trends of remaining food and agricultural products in the international trade.

Dissimilarity in price movements of the seafood market was revealed in the analysed period by high dynamics of average nominal export prices, increase of real prices, higher export price indexes and more advantageous terms of trade of developing countries in comparison to developed ones.

Translated by Renata Knap

⁸ Por. *Kiedy spadną ceny żywności?* Analizy ekonomiczne Banku BPH, „Nawigator” 2008, marzec, http://www.bph.pl/res/docs/ir/navigator/navigator_0802.pdf; J. Dudziński, *Kilka uwag o nowych relacjach cen handlu międzynarodowym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 386, Szczecin 2005, s. 31.